

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРИПИНЕННЯ ПРАВ ГРОМАДЯН ЩОДО СПЕЦІАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ПРИРОДНИХ ОБ'ЄКТІВ

Основний Закон України (ст. 3) визнав людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю. Права та свободи індивіда та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Їх утвердження й забезпечення є головним обов'язком держави. Припинення прав громадян щодо використання природних об'єктів має відбуватися згідно з принципом їх гарантованості й відповідності нормам Конституції. У зв'язку із цим дуже важливим постає питання забезпечення стабільності прав громадян стосовно природних об'єктів. Ідеться насамперед про створення всіх можливих правових заходів, спрямованих на попередження необґрунтованого, неправомірного припинення цих прав. Одним із шляхів забезпечення стабільності прав громадян щодо природних об'єктів вбачається впровадження чіткого механізму

їх припинення.

Зазначеній проблемі були присвячені окремі дослідження А.П. Гетьмана, О.В. Єлісеєвої, М.С. Ромадіна [Див.: 2; 3; 5] та ін. Однак питання механізму припинення прав стосовно природних об'єктів залишається на сьогодні недостатньо розробленим.

Метою цієї статті є визначення основних принципів цього механізму, який дозволяв би забезпечувати стабільність відповідних прав у процесі їх припинення.

Запровадження подібного механізму має неабияке значення при реалізації примусових підстав припинення зазначених прав, пов'язаних з неправомірною поведінкою їх суб'єктів. Єдиним нормативно-правовим актом, що закріплює названий процесуальний механізм припинення права використання природних об'єктів, є поки що Земельний кодекс України [1; 2002. –

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

№ 3. – Ст.27]. Його ст. 144 встановлює порядок цієї процедури, тобто експлуатацію земельних ділянок, які використовуються з порушенням земельного законодавства. Цей порядок складається з декількох етапів:

1) у разі виявлення порушення земельного законодавства державний інспектор по використанню й охороні земель складає протокол про порушення й видає особі, яка його допустила, вказівку про усунення порушення у 30-денний строк;

2) якщо особа, яка це допустила, не виконала протягом зазначеного строку вказівки державного інспектора, останній відповідно із законом накладає на цю особу адміністративне стягнення й повторно дає вказівку про припинення правопорушення чи усунення його наслідків (теж у 30-денний строк);

3) у випадку неусунення порушення земельного законодавства в зазначений строк державний інспектор звертається до відповідного органу виконавчої влади або органу місцевого самоврядування з клопотанням про припинення права користування земельною ділянкою. Якщо особа виконує вказівку інспектора, відповідна процедура втрачає свій сенс.

В основу викладеного у ст. 144 Земельного кодексу України порядку припинення права

користування земельними ділянками, які використовуються з порушенням земельного законодавства, покладені принципи забезпечення раціонального й стабільного їх використання, а також охорони прав землекористувачів. Природоресурсне законодавство передбачає низку підстав припинення спеціального використання природних об'єктів, пов'язаних з неправомірною поведінкою природокористувача, зокрема, у сферах:

– надрокористування: користування надрами із застосуванням методів і способів, що негативно впливають на стан надр, призводять до забруднення навколишнього природного середовища або шкідливих наслідків для здоров'я населення (п. 4 ст. 26 Кодексу України про надра [1; 1994. – № 36. – Ст.340]); використання надр не з тією метою, для якої їх було надано, порушення інших вимог, передбачених спеціальним дозволом на користування ділянкою надр (п. 5 ст. 26 цього Кодексу);

– водокористування: порушення умов спеціального водокористування й охорони вод (п. 6 ст. 55 Водного кодексу України [1; 1995. – № 24. – Ст.189]);

– лісокористування: порушення правил, норм, умов спеціальних дозволів на використання лісових ресурсів (п. 4 ст. 78 Лісового кодексу України [1;

2006. – № 21. – Ст.170]); використання лісових ресурсів способами, які негативно впливають на стан і відтворення лісів, призводять до погіршення навколишнього природного середовища (п. 5 ст. 78 цього Кодексу); використання лісової ділянки не за цільовим призначенням (п. 7 ст. 78 цього Кодексу); невідшкодування в установленому порядку збитків, заподіяних лісовому господарству внаслідок порушень лісового законодавства, та невиконання вимог щодо усунення виявлених недоліків (п. 8 ст. 78 цього Кодексу).

Як вбачається, в основі припинення прав стосовно спеціального використання конкретних природних об'єктів, зокрема, стосовно названих підстав, має діяти низка принципів:

а) забезпечення раціонального використання природних об'єктів, що полягає в спонуканні природокористувачів до вчинення ними позитивних дій, спрямованих на усунення порушень вимог природодересурсного законодавства;

б) забезпечення комплексного підходу до усунення порушень відповідних вимог природодересурсного законодавства, що зумовлено взаємозв'язком природних об'єктів;

в) принцип гарантованості й охорони прав природокористувачів, у тому числі при порушен-

ні ними своїх обов'язків стосовно природних об'єктів, що перебувають у їх користуванні;

г) забезпечення стабільності прав щодо спеціального використання природних об'єктів, зокрема, шляхом нормативного закріплення порядку припинення відповідних прав, у якому повинні бути реалізовані вказані принципи.

Наведені вище діяння, які визначаються законодавством як підстави для примусового припинення суб'єктивного права стосовно відповідного природного об'єкта, можуть виступати одночасно підставами адміністративної відповідальності. Так, гл. 7 Кодексу України про адміністративні правопорушення [1; 1984. – № 51. – Ст.1122] передбачає адміністративну відповідальність за порушення: а) вимог щодо охорони надр (ст. 57); б) правил і вимог проведення робіт по геологічному вивченню надр (ст. 58); в) правил охорони водних ресурсів (ст. 59); г) правил водокористування (ст. 60); д) порушення правил експлуатації водогосподарських споруд і пристроїв чи їх пошкодження (ст. 61); е) незаконне використання земель державного лісового фонду (ст. 63); є) установленого порядку використання лісосічного фонду, заготівлі й вивезення деревини, заготівлі живиці (ст. 64) та ін. Як бачимо, окрім припинен-

ПРОБЛЕМИ ЗАКОННОСТІ

ня права користування певним природним об'єктом особа, винна у вчиненні правопорушення, несе відповідальність згідно із законодавством. При цьому уповноважені особи керуються наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища від 5 липня 2004 р., № 264 «Про затвердження Інструкції з оформлення органами Міністерства охорони навколишнього природного середовища України матеріалів про адміністративні правопорушення» [4].

Притягнення винних осіб до адміністративної відповідальності має відігравати роль стимулюючого заходу стосовно поведінки природокористувача. З метою забезпечення стабільності використання природних об'єктів та охорони прав природокористувачів, у тому числі при порушенні ними своїх обов'язків щодо природних об'єктів, які перебувають у їх користуванні, вбачається можливим запропонувати основоположні принципи порядку припинення відповідних прав за підстав, пов'язаних з неправомірною поведінкою природокористувача:

1. Принцип письмової фіксації кожного окремого порушення. При виявленні підстав для примусового припинення права спеціального користування певним природним об'єктом органи, які здійснюють державний контроль

за використанням та охороною відповідних природних об'єктів, керуючись вищезгаданою Інструкцією, складають протокол про виявлені порушення, в якому окремо зазначають кожне порушення екологічного законодавства.

2. Принцип конкретної визначеності дій природокористувача-порушника й чіткого окреслення строків усунення порушення в межах, гранично встановлених законодавством. При цьому копія протоколу вручається порушникові разом з приписом про припинення такого порушення (або порушень) та/або усунення його (їх) наслідків в установленний органом державного контролю строк. Законодавством доцільно встановити певний граничний строк для таких дій стосовно того чи іншого різновиду природних об'єктів, який не повинен перевищувати максимально встановленого терміну, передбаченого законодавством, з моменту його виявлення й повідомлення про це природокористувача.

3. Принцип забезпечення поінформованості суб'єктів, заінтересованих у вирішенні питання стосовно припинення відповідного права. Органи, що здійснюють державний контроль за використанням та охороною відповідних природних об'єктів, повідомляють про виявлене по-

рушення і строк для його усунення заінтересованих у припиненні осіб. У разі невиконання природокористувачем відповідних вимог у встановлений строк питання щодо припинення права спеціального використання відповідного природного об'єкта вирішується уповноваженим органом.

4. Принцип забезпечення можливості судового оскарження прийнятого рішення стосовно припинення права спеціального використання відповідного природного об'єкта. У судовому порядку також має вирішуватися питання щодо припинення самовільного використання природного об'єкта особою, яка користується ним без належних на те підстав і стосовно якої було

винесено рішення про припинення відповідних дій.

Запропоновані принципи порядку припинення права використання природних об'єктів внаслідок неправомірної поведінки природокористувачів сприятимуть втіленню в життя стабільності права користування цими об'єктами.

Нормативне закріплення механізму припинення прав громадян щодо природних об'єктів дозволить уникнути необґрунтованого припинення цих прав. Це лише один із засобів забезпечення стабільності прав природокористувачів природних об'єктів. Розробка правових засобів охорони й захисту прав громадян стосовно таких об'єктів повинна стати пріоритетною.

Список літератури: 1. Відомості Верховної Ради України. 2. *Гетьман А.П.* Особливості еколого-процесуальних правовідносин // *Право України*. – 1992. – № 4. – С. 50-53. 3. *Єлісєєва О.В.* Припинення права приватної власності на земельну ділянку : Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.06 / Київ. нац. ун-т. – К., 2006. – 20 с. 4. Про затвердження Інструкції з оформлення органами Міністерства охорони навколишнього природного середовища України матеріалів про адміністративні правопорушення: Наказ М-ва охорони навкол. природ. середовища від 05.07.2004р., № 264 // *Офіц. вісн. України*. – 2004. – № 31. – Ст. 2104. 5. *Ромадин М.С.* Некоторые проблемы принудительного прекращения прав на землю в Российской Федерации // *Гос-во и право*. – 2003. – № 11. – С. 90-96.

Надійшла до редакції 03.10.2008 р.